

Drie hefboomen voor lokale democratie en gemeenschapskracht

Een opgewekte kijk op democratische vernieuwing

In een tijd waarin we gemakkelijk verdwalen in het lawaai van populistische en narcistische en waar we te veel verwachten van grote organisaties, bazen, staat en markt, is het tijd voor een opgewekte blik op lokale democratie en gemeenschapskracht.

De democratie is niet stuk. Democratie is wat het volk doet, niet alleen wat het volk stemt. Mensen horen zichzelf te besturen - dat gaat niet om politieke overtuiging of organisatietheorie, dat gaat om menselijke waardigheid.

We leven in een maatschappelijke werkelijkheid die te lang gedomineerd is door slechts twee domeinen: de markt en de staat. Maar een systeem van twee is nooit stabiel. We hebben een derde domein nodig: het coöperatieve domein, waar gemeenschappen zelf beslissen over wat voor hen van belang is. Vrijheid door wat mensen samen doen in de publieke ruimte.

Dit voorstel voor drie hefboomen bouwt voort op de gedachte dat lokale gemeenschappen de ruimte moeten krijgen om zichzelf te organiseren. Omdat we vooruit willen naar een toekomst waarin vrije mensen in democratische gemeenschappen samen bepalen hoe ze willen leven. Want vrij ben je niet in je eentje.

Het Klimaatakkoord heeft met de 50%-norm voor lokaal eigendom van hernieuwbare energieprojecten een duidelijke, meetbare norm die effectief kan zijn om gemeenschapskracht te stimuleren. Ons voorstel bouwt voort op dit succes met vergelijkbare hefboomen voor bredere democratische vernieuwing.

Deze hefboomen/wrikken in het systeem zijn bij LSA al veel langer onderdeel van de lobby, laten we het wiel niet opnieuw uitvinden. Ze bouwen voort op de zes buurtrechten die het LSA heeft ontwikkeld en die uitgaan van het principe 'houd het lokaal'.

Lonkend perspectief: Voordelen voor verschillende politieke stromingen

Het lonkende perspectief is dat een bonte verzameling politieke stromingen hier iets in kunnen vinden. Het is een kijk op de samenleving waarin we erkennen dat naast de commerciële maatschappij (economie) en de collectieve maatschappij (overheid) het coöperatieve domein een volwaardige derde sfeer is.

Het gaat om een samenleving waar:

- Mensen niet gereduceerd worden tot consumenten of burgers, maar erkend worden als handelende personen die samen hun leefomgeving vormgeven

- Eigenaarschap niet alleen financieel is, maar ook sociaal en democratisch
- We "de kleinste omweg kiezen" in plaats van alles via grote systemen te laten lopen

Voor mensen die ruimte willen voor de coöperatieve beweging:

- Minder overheidsbemoeienis nodig als meer verantwoordelijkheid bij gemeenschappen ligt
- Lokale gemeenschappen kunnen vaak publieke diensten goedkoper organiseren dan de overheid
- Eigenaarschap en zelfredzaamheid: De hefboomen maken het mogelijk dat bewoners zelf in actie kunnen komen
- Gemeenschapsofbouw: De hefboomen versterken sociale cohesie en solidariteit op lokaal niveau

Voor mensen die lokale identiteit belangrijk vinden:

- Behoud van lokale identiteit en tradities: Gemeenschappen krijgen meer zeggenschap over hun eigen leefomgeving en culturele voorzieningen
- Keuzevrijheid en pluriformiteit: Verschillende gemeenschappen kunnen verschillende oplossingen kiezen die passen bij hun behoeften
- Vermindering van regeldruk: Door besluitvorming dichter bij de bewoner te brengen kan regelgeving vereenvoudigd worden
- Innovatie van onderaf: De hefboomen stimuleren lokale experimenten en innovatie in publieke dienstverlening

Voor mensen die het belang zien van ondernemerschap:

- Ruimte voor ondernemerschap: De hefboomen creëren kansen voor sociaal ondernemerschap en coöperatieve bedrijfsmodellen
- Versterking van de lokale economie: Meer lokale bestedingen en werkgelegenheid door coöperatieve structuren

Voor mensen die gelijkwaardigheid belangrijk vinden:

- Meer gelijkwaardige machtsverhoudingen: De hefboomen zorgen voor een betere verdeling van economische en politieke macht
- Inclusieve besluitvorming: Meer mensen kunnen direct deelnemen aan besluitvorming over hun leefomgeving

Voor mensen die duurzaamheid en rentmeesterschap belangrijk vinden:

- Gemeenschappen nemen verantwoordelijkheid voor de zorg voor elkaar en hun leefomgeving
- Lokaal eigenaarschap stimuleert langetermijndenken en duurzame keuzes

Voor mensen die gemeenschapskracht belangrijk vinden:

- Subsidiariteit: Beslissingen worden genomen op het laagst mogelijke niveau, dicht bij de mensen
- Versterking van het maatschappelijk middenveld: De hefboomen versterken vrijwilligersorganisaties en lokale verbanden
- Gemeenschapszin en gedeelde waarden: De hefboomen bevorderen samenwerking en wederzijdse verantwoordelijkheid

Voor mensen die in en vanuit de lokale praktijk (willen) werken:

- Praktische oplossingen voor lokale problemen: Besluitvorming die aansluit bij de specifieke context van de gemeente
- Grotere betrokkenheid van bewoners is meer legitimiteit voor besluiten
- Verbetering van de uitvoering: Directe feedback van gebruikers leidt tot betere publieke diensten

De drie hefboomen

Deze hefboomen vormen niet zomaar een technische oplossing, maar zetten een kraak in hoe we onze samenleving ontwerpen en hoe we daarbij kijken naar markt en staat. Ze helpen ons om de maatschappelijke balans te herstellen tussen staat, markt én gemeenschap.

Ze bouwen voort op wat sociologe Elinor Ostrom aantoonde: gemeenschappen zijn vaak uitstekend in staat om gedeelde hulpbronnen (commons) duurzaam te beheren zonder tussenkomst van markt of staat. De sociale banden binnen de gemeenschap scheppen daarbij de voorwaarde voor het effectieve beheer van deze hulpbronnen. En omgekeerd: door samen beheren, worden we meer samenleving.

Hefboom 1: Het gemeenschapsrecht op zeggenschap en overname (50%-regel)

Deze hefboom bundelt drie van de LSA-buurtrechten: het recht om uit te dagen, het recht op (mede)gebruik van maatschappelijk vastgoed en het recht op buurtplanning.

- **50% Lokaal eigendom:** Voortbouwend op het succes van de 50%-norm uit het Klimaatakkoord, wordt dit model uitgebreid naar andere essentiële publieke hulpbronnen zoals maatschappelijk vastgoed en zorgvoorzieningen.
- **Uitdaagrecht:** Bewoners kunnen publieke diensten of opdrachtgeverschap daarover overnemen wanneer zij aantonen dit beter of efficiënter te kunnen doen.
- **Maatschappelijk vastgoed in (mede)beheer:** Gemeenschappen krijgen het recht om maatschappelijk vastgoed in (mede)beheer of eigendom te krijgen als zij hiervoor een duurzaam plan hebben.
- **Buurtplanning:** Bewoners kunnen zelf plannen maken voor hun leefomgeving die onderdeel worden van het gemeentelijk kader.

Hefboom 2: Buurtrechten in lokale verordeningen

Deze hefboom verankert de continue vernieuwing van democratische praktijken. Ze omvat de overige aspecten van LSA's 'open overheid' en het buurtrecht 'zelfgekozen ondersteuning'.

- **Zelfgekozen ondersteuning:** Bewoners krijgen recht op ondersteuning die zij zelf kiezen bij het ontwikkelen van initiatieven.
- **Transparante verantwoording:** Verantwoordingsprocessen worden helder en transparant.
- **Toegankelijke gemeenten:** Gemeenten worden toegankelijker voor bewonersinitiatieven door administratieve barrières te verminderen.

- **Routekaarten voor initiatieven:** Duidelijke routekaarten voor bewoners die initiatieven willen ontwikkelen.

Hefboom 3: Gemeenschapsfondsen en procesondersteuning

De derde hefboom benadrukt dat niet alleen concrete projecten en initiatieven maar ook het proces van gemeenschapsopbouw zelf financiering verdient. Sociale verbanden scheppen de voorwaarde voor het effectieve beheer van hulpbronnen, en omgekeerd: door samen beheren, worden we meer samenleving.

Deze hefboom zorgt voor duurzame financiële en inhoudelijke ondersteuning van gemeenschapsbeheer en gemeenschapsopbouw.

- **Structurele financiering voor gemeenschapsopbouw:** Naast projectfinanciering komt er structurele financiering voor het proces van gemeenschapsopbouw zelf. Dit erkent dat sterke gemeenschappen niet vanzelf ontstaan maar continue aandacht, ondersteuning en ontwikkeling vragen.
- **Recht op beheer:** Juridische erkenning van het recht van gemeenschappen om hun leefomgeving, publieke ruimtes en voorzieningen te beheren volgens gezamenlijk vastgestelde regels.
- **Gemeenschapsontwikkelaars:** Financiering voor onafhankelijke gemeenschapsontwikkelaars die kunnen werken aan het versterken van de sociale infrastructuur, verbindingen leggen en het opbouwen van capaciteit binnen gemeenschappen, zonder gebonden te zijn aan specifieke beleidsdoelen of projectresultaten.
- **Gemeenschapsfondsen:** Lokale fondsen gevoed door een percentage van de waardestijging van publieke voorzieningen die geprivatiseerd worden of van grond die een bestemmingswijziging krijgt.

Deze drie hefbomen erkennen dat naast rechten en fondsen voor concrete initiatieven, ook het proces van gemeenschapsopbouw zelf structureel ondersteund moet worden.

Gemeenschapskracht ontstaat niet vanzelf - het vraagt om investering in relaties, capaciteiten en verbindingen die de basis vormen voor alle concrete initiatieven.

Door gemeenschapsopbouw als proces te financieren, erkennen we dat het niet alleen gaat om wat gemeenschappen doen of produceren, maar ook om wie ze zijn en worden. Dit zorgt voor duurzame gemeenschapskracht die niet afhankelijk is van incidentele projecten of subsidies.

Samen vormen deze hefbomen een krachtig raamwerk voor democratische vernieuwing, gebaseerd op lokale gemeenschapskracht en een gezonde balans tussen markt, staat en samenleving. Ze bieden een concrete weg vooruit voor iedereen die gelooft in de kracht van vrije mensen in democratische gemeenschappen.